

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філософських наук, професора Дзвінчука Дмитра Івановича на дисертацію Форкуци Олени Анатоліївни «Забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту: публічно-управлінський аспект», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування

Актуальність теми дисертації

Сучасний етап розвитку людства, що характеризується переходом до інформаційного суспільства, процесами глобалізації, вимагає вирішення цілої низки питань і в тому числі питань, що стосуються реформування національних систем освіти, забезпечення якості освіти як необхідної умови досягнення Цілей сталого розвитку.

Метою освіти, яка окреслена в Законі України «Про освіту», є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей та необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Для досягнення визначених Законом цілей у 2016 р. в Україні було започатковано масштабну реформу на рівні загальної середньої освіти, що отримала назву «Нова українська школа» (НУШ).

У Концепції НУШ зазначено, що завдяки реалізації відповідної реформи вітчизняна школа буде спроможна формувати освічених, усебічно розвинених громадян, здатних до критичного мислення та інновацій, спроможних розвивати економіку за принципами сталого розвитку та вчитися впродовж життя.

Пріоритетним завданням для досягнення перелічених вище цілей є створення цілісної, прозорої та ефективної системи моніторингу якості освіти. Формами оцінювання якості освіти в повній загальній середній освіті є: зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), державна підсумкова атестація (ДПА), PISA (Програма міжнародного оцінювання учнів) тощо.

У 2018 р. Україна вперше разом із майже 80 іншими країнами прийняла участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA, яке дає можливість порівняти системи освіти різних країн світу. Це стає можливим завдяки використанню під час дослідження однакових інструментів оцінювання (однакових тестових завдань для учнів/ студентів із різних країн світу) та визначенню результатів оцінювання за єдиною шкалою.

Вирішення вищеназваних стратегічних завдань створює умови входження України до європейського освітнього простору. А, отже, дослідження та аналіз означених вище проблем робить дисертаційне дослідження Олени Форкуци актуальним та затребуваним.

*Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими
напрямами університету та кафедри*

Дослідження проведено в межах науково-дослідних робіт Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, зокрема за темою: «Державно-управлінські аспекти формування національної ідентичності в сучасному українському соціумі» (ДР №0119U100780, ДО № 0221U103959) комплексного наукового проекту Національної академії державного управління при Президентові України «Державне управління та місцеве самоврядування», у якій авторка проаналізувала проблемні питання у сфері освіти та виховання дітей, як основного напрямку «людських інвестицій» та запропонувала напрямки реалізації ефективної державної політики в гуманітарній сфері, спрямованої на формування якісної практико орієнтованої системи освіти.

*Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень,
висновків і наукових рекомендацій, сформульованих у дисертації*

Дисертаційне дослідження Форкуци Олени Анатоліївни є завершеною кваліфікаційною науковою працею, має теоретичну та практичну цінність, а її зміст повною мірою розкриває тему наукового дослідження. Основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають темі дослідження, у них простежується належний ступінь обґрунтованості наукових положень. Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження сформульовані логічно та коректно, що дозволило представити авторські висновки у контексті розв'язання визначеної проблеми. Одержані наукові результати характеризуються аргументованістю і достовірністю, що підтверджується повнотою аналізу достатнього масиву спеціальної літератури та першоджерел з теми дисертаційного дослідження.

Основною метою даного дисертаційного дослідження є розкриття ролі інституційного аудиту та його публічно-управлінських можливостей як дієвого засобу забезпечення якості середньої освіти в Україні. Дослідницький пріоритет даної роботи виглядає логічним в усіх її складових: у постановці завдань, виборі методів і засобів дослідження, у логіці міркувань.

Для реалізації основних завдань дослідження дисертанткою використано методи: *теоретичні*: аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури, нормативних документів з питань управління якістю освіти для вивчення стану розробленості проблеми, визначення науково-теоретичних засад управління якістю освітніх послуг в освітньому закладі, понятійно-категоріального апарату дослідження; *теоретичне моделювання* для розробки теоретичної моделі управління якістю надання освітніх послуг освітніми закладами на основі інституційного аудиту; оцінка ділової, нормативно-методичної документації для з'ясування специфіки публічно-управлінських показників розвитку регіонів України щодо якості освітніх послуг в освітньому закладі та визначення показників якості результатів надання освітніх послуг в освітньому закладі; системний метод для вироблення висновків за результатами дослідження; *емпіричні*: спостереження, анкетування, метод експертних оцінок для визначення впливу різних чинників на якість освітньої діяльності школи та визначення

критеріїв оцінки ефективності управління якістю надання освітніх послуг освітніми закладами на основі інформаційних технологій; вивчення й узагальнення практичного управлінського досвіду тощо.

Дисертаційне дослідження вирізняється логічністю структурування і аргументованою переконливістю матеріалу, послідовністю висновків, які мають науковий характер.

Новаторським постає і дедуктивний процес дослідження, а саме конкретизація методологічних підходів, концепцій, принципів, аксіоматичних положень, які детермінують сукупність умов, чинників, моделей тощо.

Варто звернути увагу на певні досягнення дисертантки в окремих розділах її дослідження.

У першому розділі – *«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО АУДИТУ»* – ретельно досліджено основні підходи до тлумачення понять «якість освіти» та «інституційний аудит» як центральних категорій наукового дослідження.

Авторка констатує, що поняття «якість освіти» дуже складне і відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, освітні, політичні, демографічні, економічні та інші. Кожна наука приділяє увагу проблемі якості освіти, обирає власну точку зору та акцентує увагу на різних аспектах, з якими вона досліджує цю проблему (с. 28 дисертації).

Дисертантка стверджує: «державою для забезпечення якості освіти створена відповідна система, що включає необхідні механізми, заходи, інструменти, критерії, правила, процедури та відповідні органи. Серед основних параметрів забезпечення якості освіти можна назвати: якість розроблення й функціонування державних механізмів регулювання освітніх процесів, якість управління освітою, якість умов забезпечення освіти (матеріально-технічне, інформаційне, фінансове, кадрове тощо), якість педагогічних працівників, якість освітнього процесу, якість результатів освіти (особистості) та ін.» (с. 36 дисертації).

Наголошено на тому, що в Україні створюється національна модель управління якістю освіти, що ґрунтується на найкращих світових практиках та відповідає вимогам Міжнародної організації зі стандартизації. Прагнення України побудувати демократичну, соціальну, правову державу зумовили потребу у формуванні громадянського суспільства та моделі державно-громадського управління, зокрема і в освітній сфері. У цій моделі особистість, суспільство та держава мають стати рівноправними суб'єктами і партнерами, а необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства проголошується якісна освіта, підвищення доступності до якої має забезпечити економічне зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства (с. 56 дисертації).

Визначено, що завданням інституційного аудиту є не лише оцінювання якості освітньої діяльності, а й надання закладам освіти та їхнім засновникам рекомендацій щодо удосконалення роботи шкіл. Інституційний аудит дасть змогу забезпечити проведення незалежного аудиту, якість надання освітніх послуг, середовище функціонування закладу освіти, якість педагогічного складу та методику оцінювання (с. 58 дисертації).

У другому розділі – *«ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ ЗАСОБАМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО АУДИТУ»* – висвітлено публічно-управлінський аспект розвитку повної загальної середньої освіти та організаційні засади впровадження інституційного аудиту в систему освіти.

Звернуто увагу на те, що «інструментальна основа реалізації концептуального діапазону цінностей у класі, ключові компетенції, що поєднують освітній та розвивальний потенціал шкільної освіти, визначають нову освітню філософію, засновану на ідеях якості, ефективності, особистості, змісту – пов'язані та орієнтовані на результат, а також технологічні реформи безпеки загальної середньої освіти» (с. 87-88 дисертації).

Солідаризуємось з твердженням авторки, що «важливо вивчити всі аспекти якості освіти та шукати компроміси об'єктивного (багатовимірного

та множинного критеріїв) та суб'єктивного (через різні предмети) характеру» (с. 91 дисертації).

Покращення надання освітніх послуг є ключем до постійного прогресу в суспільстві, тому надзвичайно важливо розробити нові підходи до вдосконалення цього процесу. Одним із таких інструментів є інституційний аудит, метою якого є покращення якості освітніх послуг у загальноосвітніх школах. У цьому контексті необхідно постійно аналізувати заходи щодо впровадження процедури перегляду та оцінки якості освітньої пропозиції у закладах загальної середньої освіти (с. 113 дисертації).

Організація системи освіти у напрямі підвищення якості надання освітніх послуг має базуватися на інтегративному підході. Інституційний аудит, як новий підхід до оцінки роботи шкіл, повинен передбачати застосування інтегративного підходу, забезпечуючи таким чином якісний аналіз функціонування тих чи інших освітніх закладів (с. 125 дисертації).

Обґрунтовано, що інституційний аудит – це формуюча оцінка процесів, що відбуваються у школі. Інституційний аудит проводиться для оцінки якості освітньої діяльності навчального закладу та визначення рекомендацій щодо засновника та закладу загальної середньої освіти. Планований інституційний аудит проводитиметься щонайменше кожні 10 років Центральною виконавчою радою з питань забезпечення якості освіти та її місцевою владою. За результатами інституційного аудиту надаються засновнику та освітньому закладу рекомендації щодо покращення діяльності освітнього закладу та адаптації освітніх та управлінських процесів до вимог законодавства, включаючи умови ліцензування (с. 127 дисертації).

У третьому розділі – *«ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО АУДИТУ»* – розглядаються можливості імплементації зарубіжного досвіду управління якістю повної загальної середньої освіти засобами інституційного аудиту та використанні публічно-управлінських переваг інституційного аудиту в забезпеченні якості повної загальної середньої освіти.

У підрозділі 3.1 обґрунтовані переваги інституційного аудиту порівняно із традиційними способами перевірок освітніх закладів і відмічено досвід розвинутих європейських країн, відповідно до чого такий формат взаємодії між школами та державою абсолютно відмінний від звичного у постсоціалістичних країнах.

Забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту, які притаманні розвинутим країнам Європи, дозволить покращити функціонування освітніх закладів за рахунок зниження рівня бюрократизації та підвищення рівня прозорості їхньої діяльності. Це, у свою чергу, сприятиме удосконаленню освітніх послуг, які отримуватиме населення в закладах середньої освіти України (с. 149 дисертації).

Сьогоденні реалії свідчать про те, що перехід на нові методи оцінки якості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти України розпочато, проте існує ще багато невирішених питань, процедурних моментів та неточностей, які потрібно вирішувати в нормативно-правовому та організаційному порядку (с. 174 дисертації).

Дисертантка обґрунтовує необхідність переходу до інтегративної моделі управління якістю освіти в загальноосвітньому процесі, що дає можливість отримати цілісне уявлення про комплекс заходів, методів та підходів, які сприяють отриманню того рівня знань, який необхідний для гармонійного та повноцінного розвитку особистості. Сутність інтегративної моделі полягає в тому, щоб залучити знання із суміжних галузей, поєднати їх із профільючими дисциплінами і, в результаті, отримати можливість надавати учням якісні знання шляхом застосування інтегративного підходу в навчанні (с. 195-196 дисертації).

У роботі запропоновано на рівні публічного сектора здійснювати наступні управлінські дії стосовно запровадження інституційного аудиту: вдосконалювати інструментарій реалізації аудиторських дій експертами; поступово та впевнено відходити від практики перевірок минулого, в основі яких лежало прагнення знайти недоліки в освітньому процесі, а не покращити його шляхом напрацювання відповідних рекомендацій;

покращувати нормативно-правове забезпечення здійснення інституційного аудиту та уніфікувати його відповідно до європейських стандартів; відходити від проявів авторитаризму та заангажованості експертів під час проведення перевірок, диктуючи вчителям, яким чином проводити уроки, спілкуватися зі школярами тощо (с. 198 дисертації).

Авторкою дисертаційної роботи розроблено низку наукових положень, висновків і практичних пропозицій. Все це підтверджує наукову новизну дисертаційного дослідження, яка полягає в тому, що вперше подано пропозиції щодо впровадження інтегративної моделі управління якістю освіти, яка базується на застосуванні інституційного аудиту як інструменту забезпечення якості освіти та на компетентнісному підході із врахуванням особливостей освітнього процесу, спрямованому на задоволення потреб сучасних учнів та на досягнення ними такого результату як формування цілісної особистості, пристосованої до викликів сучасного суспільства.

Аналіз дослідницею наукових джерел свідчить про системний пошук шляхів вирішення обраної теми дисертаційного дослідження. Вже це робить дисертацію Олени Форкуци новаторською, насиченою оригінальними знахідками.

Вивчення змісту дисертації Олени Форкуци свідчить про теоретико-методологічну обґрунтованість концептуального апарату дослідження, його високий рівень дослідницької культури. Як позитивний момент даної дисертаційної роботи, треба відзначити високий рівень її методологічної культури, продуману методологічну стратегію дослідження, що позитивно позначилося на рівні теоретичної аргументації, на переконливості і достовірності результатів, що виносяться на захист.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях

Найважливіші теоретичні та практичні досягнення дисертанта викладено у 14 наукових публікаціях, із яких: 3 опубліковано у міжнародних виданнях, 3 – у вітчизняних наукових виданнях, внесених до наукометричних баз, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, 1 – в

електронному виданні. За результатами апробації опубліковано 7 тез доповідей у матеріалах наукових комунікативних заходів.

Практичне значення і впровадження результатів дослідження

Теоретична обґрунтованість, використання методів дослідження і джерельної бази зумовили наукову новизну, теоретичну й практичну значущість дисертаційного дослідження Олени Форкуци. Підтвердженням обґрунтованості отриманих результатів є їх впровадження у практичній діяльності органів публічної влади, а також у закладах середньої освіти, зокрема у: в діяльності Департаменту освіти, науки та молодіжної політики Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка № 926 від 25 серпня 2021 року); відділу освіти, молоді та спорту Космацької сільської ради Косівського району Івано-Франківської області (довідка № 01.19/49 від 21 квітня 2022 року); Ліцею № 24 Івано-Франківської міської ради (довідка № 69 від 28 квітня 2022 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Детальне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Олени Форкуци, дозволяє відзначити змістовність та логічність побудови викладеного матеріалу, обґрунтованість основних наукових положень, висновків і пропозицій, що сформульовані здобувачем самостійно. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел до кожного розділу, висновків та додатків.

Дисертаційна робота написана на високому науково-теоретичному рівні, узагальнює багатий теоретичний і практичний матеріал. Стиль дисертації відповідає вимогам науковості та логічності. Значна джерельна база роботи, аналіз нормативних джерел свідчить про наукову компетентність дисертантки. Дисертація оформлена з дотриманням чинних вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України для такого виду робіт.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційного дослідження Форкуци Олени Анатоліївни свідчить про їхню повну ідентичність у формулюванні теми, об'єкту, предмету, завдань, положень, новизни, висновків до розділів і загальних висновків. Загалом, зміст анотації відтворює інформацію про методологію дослідження, способи аргументації положень, основні ідеї тексту. Дисертація відповідає вимогам, встановлених Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Загалом дисертаційне дослідження здійснено на високому науково-теоретичному рівні, проте деякі його положення є дискусійними та, на наш погляд, потребують уточнення. Тому, можемо вказати на деякі дискусійні положення та висловити окремі зауваження і побажання:

1. Аналізуючи у дисертаційній роботі процес переходу до суспільства знань та впровадження філософії якості, дисертантці, на нашу думку, необхідно було б детальніше розглянути глобальні ризики та небезпеки, інституційно-правові та фінансові перешкоди щодо впровадження політики якості в Україні.

2. В підрозділі 1.2 *«Інституційно-правові передумови забезпечення якості системи повної загальної середньої освіти»* авторка не проаналізувала комплекс нормативно-правових актів у сфері освіти за останні роки, які визначають правила функціонування освітньої системи в умовах війни та визначають різні оціночні процедури (зокрема, накази МОН «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», «Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні», «Про затвердження Плану заходів із реалізації у 2023 році міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 та міжнародного дослідження якості освіти PISA-2025», «Про затвердження Положення про вебплатформу дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн», «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних

працівників щодо набуття (вдосконалення) компетентностей із здійснення наставницької діяльності» тощо).

3. Дисертантка відстоює позицію абсолютно позитивного сприйняття концепції інституційного аудиту, однак лише невелику увагу в своїй роботі надає питанню проблемних аспектів впровадження інституційного аудиту, його обмеженням та недолікам, можливостям поєднання зовнішніх оціночних процедур та внутрішніх систем якості освіти.

4. Варто було б, на нашу думку, детальніше проаналізувати результати участі України у міжнародному дослідженні PISA-2018 та PISA-2022, виокремити проблемні аспекти та запропонувати шляхи їх вирішення в найближчі роки. Також доречно було б проаналізувати освітні втрати України через епідемію коронавірусу та війну.

5. Важливим завданням на даному етапі розвитку суспільства є вивчення досвіду здійснення інституційного аудиту в розвинутих країнах Європи та обґрунтування можливостей імплементації цього досвіду в українських реаліях. Тому, на нашу думку, варто було б звернути більшу увагу на основні стратегічні документи ЄС у сфері освіти та їх імплементацію в Україні.

6. У підрозділі 3.2 авторка слушно зазначає: «Сьогоденні реалії свідчать про те, що перехід на нові методи оцінки якості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти України розпочато, проте існує ще багато невирішених питань, процедурних моментів та неточностей, які потрібно вирішувати в нормативно-правовому та організаційному порядку» однак в підрозділі 3.3 «Упровадження інтегративної моделі управління якістю освіти в закладі загальної середньої освіти» не подає чітких конкретних рекомендацій щодо внесення змін в нормативно-правову базу з метою усунення процедурних та організаційних перешкод і правових колізій.

В цілому, висловлені критичні зауваження не позбавляють теоретичної вагомості і значимості дисертаційного дослідження, яке присвячено проблематиці, що має особливе значення для модернізації освітнього простору України.

Дисертаційна робота Форкуци Олени Анатоліївни на тему: «Забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту: публічно-управлінський аспект» є завершеним, оригінальним науковим дослідженням на актуальну і своєчасну тему, виконану авторкою самостійно. Вона містить елементи наукової новизни та відповідає спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Враховуючи актуальність, наукову новизну, важливість одержаних авторкою наукових результатів, їх обґрунтованість та достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень та висновків, вважаємо, що дисертаційна робота повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Форкуца Олена Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, професор,
директор Інституту гуманітарної підготовки
та державного управління Івано-Франківського
національного технічного університету нафти і газу

Дзвінчук Д. І.

Підпис Д.І. Дзвінчука засвідчую

Вчений секретар

Процюк В. Р.